

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Д.Ю. Арабаджисв

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький національний технічний університет,
міжвузівський дослідний центр «Політика і освіта» Запорізького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Руйнування традиційних ідентичностей у пострадянському соціальному просторі та формування нових – це одна з проблем, від вирішення якої залежить реалізація цілей реформування економіки, демократичного і стабільного розвитку пострадянських країн на шляху до побудови громадянського суспільства. Запорукою розвитку громадянського суспільства є громадянська ідентичність, що передбачає не тільки усвідомлення себе громадянином цієї країни, але й активну участь у її житті. Студентство традиційно є однією з найбільш соціально активних та прогресивних верств суспільства, тому дослідження рівня громадянської ідентичності студентів вищих навчальних закладів сьогодні є вкрай важливим і актуальним в регіональному та загальнодержавному аспекті. Вивчення громадянської ідентичності студентів вищих навчальних закладів як одного з родових суб'єктів освітнього процесу може слугувати базовим пунктом для подальших наукових розвідок у напрямку прогнозування результатів політики держави та її інститутів у сфері освіти, рішень та діяльності політичних партій, громадських об'єднань на громадян України, здатних до свідомого суспільного вибору. З іншого боку, аналогічне опитування вчителів області надає можливості для порівняльного аналізу поточного та перспективного стану політичної свідомості родових суб'єктів освітнього процесу.

Модель ідеального суспільства, за теорією Джона Роулза [1], передбачає існування певних інституцій, які формують основу суспільства і гарантують дотримання прав і свобод громадян, рівність можливостей і доступу до матеріальних ресурсів, а також наявність інституту громадянства.

Розглядаючи феномен громадянства, як правило, говорять про три його сторони – членство, права і участь [2]. Членство передбачає належність до нації і об'єднань, частиною яких є громадянин. Громадяни наділяються правами завдяки членству і беруть участь у формуванні цих прав, адже громадянство передбачає також активну

участь у житті суспільства. Крім того, громадянство передбачає певну суб'єктивну ідентифікацію себе з іншими громадянами – громадянську ідентичність.

Громадянська ідентичність – це «1) усвідомлення приналежності до спільноти громадян тієї чи іншої держави, що має для індивіда значущий смисл; 2) феномен надіндивідуальної свідомості, ознака (якість) громадянської спільноти, що характеризує її як колективного суб'єкта» [3, с.349]

До сутнісних характеристик громадянської ідентичності належать наступні.

По-перше, громадянська ідентичність не формується в ізоляції – лише у взаємодії громадянина з іншими громадянами та в контексті участі в соціальних, політичних, економічних структурах.

По-друге, громадянська ідентичність не тотожна, але тісно пов'язана з інтелектуальним і етично-моральним розвитком.

По-третє, громадянська ідентичність – це холістичне утворення. Вона вимагає здатність як до критичного мислення, так і до емпатії, спонукає громадянина ідентифікувати себе з іншими громадянами, які можуть дуже сильно відрізнятися від нього.

Нарешті, громадянська ідентичність передбачає активну рефлексію, участь в обговореннях, що стосуються найкращого шляху для розвитку суспільства і держави [4].

Спираючись на практичні і теоретичні розробки українських та іноземних дослідників, міжвузівським дослідним центром «Політика і освіта» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти протягом березня-квітня 2012 року проведено опитування щодо визначення особливостей громадянської ідентичності студентів вищих навчальних закладів. Вибірка складала 500 студентів 1-5 курсів денної форми навчання шести вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) міста Запоріжжя: ЗНТУ, ЗДА, ЗДМУ, ЗНУ, КПУ, ЗІЕГ. Вибіркою охоплено студентів різних курсів навчання різних спеціальностей.

Також протягом вересня-жовтня 2012 року було опитано 139 вчителів загальноосвітніх навчальних закладів області.

До завдань дослідження належало:

- виявлення рівня усвідомлення домінантної ідентичності;
- визначення базових критеріїв усвідомлення громадянства;
- моніторинг форм громадянської участі та активності;

- аналіз пріоритетів розвитку внутрішньої політики, напрямків формування національної ідеї;
- дослідження розуміння векторів міжнародного співробітництва;
- виділення основних громадянських цінностей та асоціацій з сучасним образом українського суспільства.

На підставі отриманих даних було зроблено наступні висновки щодо громадянської ідентичності студентів ВНЗ та вчителів загальноосвітніх шкіл м. Запоріжжя.

Домінантною ідентичністю виступає громадянська (65% – у студентів та 50% – у вчителів). При цьому спостерігається певна дифузія мовно-етнічної ідентичності студентів та педагогічних працівників, про що свідчать показники усвідомлення більшістю респондентів себе українцями та української мови як рідної паралельно із переважним вживанням побутової російської мови.

За результатами опитування, найефективнішими формами громадянської участі є вивчення громадської думки, участь у виборах, робота в громадських організаціях та громадських радах при органах влади, проведення громадських слухань та мітинги і демонстрації; чинниками, що можуть забезпечити консолідацію українського народу в межах політичної нації – визначено ментальні чинники: мова, традиції, душа народу, спільна історична доля тощо.

Така складова громадянської ідентичності, як рефлексія щодо подальшого розвитку країни відображена підтримкою більшістю респондентів розвитку зовнішньої політики України у напрямку посилення зовнішніх зв'язків у межах пострадянського простору, що корелює з визнанням тією чи іншою мірою спільності історичного минулого народів Росії і України та висловлюваннями на користь об'єднання народів Росії та України в межах єдиного економічного, культурного, освітнього і політичного простору.

Запорізьке студентство надає перевагу ліберальним демократичним цінностям, але спостерігається сприйняття ними сучасного стану суспільства, яке асоціюється зі словами «безлад», «злидні», «розруха», «тиск», що призводить до розгортання конфлікту цінностей та суспільної практики. При певному збігу щодо характеристики сучасного українського суспільства студентами та вчителями, для останніх все ж таки характерним є переважання «авторитарних» цінностей, таких як «благополуччя народу» та «порядок», що може вказувати на необхідність подальшої демократичної

соціалізації педагогічних працівників з метою повноцінного виховання громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Таким чином, дослідження складових громадянської ідентичності довело необхідність показало внутрішню готовність та позитивну спрямованість учасників навчально-виховного процесу до зовнішніх проявів громадянської активності. Але негативні умови зовнішнього середовища (економічні та соціально-політичні умови), а також очевидна ідентифікація (мовна і зовнішньополітична) з країнами пострадянського простору, негативна оцінка процесів, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність приділяти особливу увагу роботі з суб'єктами навчально-виховного процесу як у середній школі, так і у вищій школі для можливості формування свідомого і відповідального громадянства.

Загалом вивчення феномену громадянської ідентичності студентів та вчителів відкриває наступні перспективи подальших розвідок: вирішення проблеми негативного впливу зовнішнього середовища на громадянську ідентичність, дослідження правової культури учасників освітнього простору як складової їх громадянської компетентності з метою повноцінного виховання громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, та ін.

Література:

1. Rawls J. A Theory of Justice [Electronic Resource] / John Rawls. – Cambridge, MA: Harvard Press, 1971. – 538 p. – Mode of access: URL: <http://espectroalejandria.files.wordpress.com/2012/04/82985311-a-theory-of-justice.pdf>. – Title from the screen.
2. Bellamy R. Citizenship: A Very Short Introduction / Richard Bellamy. – Oxford: University Press, 2008. – 152 p.
3. Социология: Энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312с.
4. Kniefelkamp L.Lee. Civic Identity: Locating Self in Community [Electronic Resource] / L.Lee.Kniefelkamp // Diversity & Democracy. – 2008. – Vol.11. – No.2. – P. 1-3. – Mode of access: URL: <http://www.diversityweb.org/DiversityDemocracy/vol11no2/vol11no2.pdf>. – Title from the screen.